

50 Frs.

Alíkpa-dé

Sokodé, 1993.

Alíkpaá-dés kutoluú

Alíkpaá-dés ñba né, Taabáalú ge belé baagálíínná. Bedés níbáadsrúá ge kúboní Alíi na kúboní Báńńńńá. Urú na inewú ge, Báńńńńá ge bú, búga Alíi ge kúboní. Belé bėnzėé Móóláwá ge. Belé beggėe egbama fáya ñba. Sáátı wenkı baagálı. Taabáalú beggerens ge boogónı batála tıwú kúbonı bányáá kı sısı kpanyalam né kúdeszı né, ñna waalá Báńńńńá kazoo né, ılé waaján ıwalı ñna wánlám kagbáńdı. Nge Alíi waadásı itúu háıı ibó Ajórıgó na kozona lááwu balawótáá isúu ıdés kėrens, buka ıwe ñna wánlám kagbáńdı. Sáátı wenkı woogónı ına sısı: ııdáars eoóo níıni a búgėe waavára, kıdıım wánlám kazoo né, nge waadı fıası wánvarım kazoo kazoo.

Ñna ge ıwe ge wıre neđere waamáázi né, nge waana sısı: urú abaalú tónjowú deelı buka ıdés ıyáálı kowe deelı. ıdés lomaazé anó aayéle ıbıı. Taabáalú ıkógboo ıdés ıyáálı na bágbıná. ıdés kabııı-dáá né, ıgoobıya kúbonı Gbelėe na kúbonı Búúbı baagurú bána bedés ıyáálıwá ııdıo bakáđı. ıwóró, barııa bokónı bosúu ıjó Ajórıgó na kozona lááwu balawótáá barııa bánvarım, buka bánlám kagbáńdı ıdıo.

Tóo, buogónı biléeri bogoobıya Taabáalú ñba tokúti banı bedėnı né, belé booyú batılı

sisi: baa buulá nníni, bedée dídáare waalá we
 kazóo. Biiyéle belé dudu baagurú bakádúu
 bowóró. Nge téédú waaján tiyóózi dásam. Tilé
 tiyoozi-dáa ge baalá lomaazé sisi: asée
 bonyóózi bebéén bedée adá bika baa awéni ukpa
 wenbí b'ndóó yú né. Nge boodó kúbóní Alíi
 sisi: nyóó ge dédée kúbóní, káma, nyanaa
 dédée níbaadeserú. Bulé né, kpa nyédée dídáare
 naaní na baa awéni ubízi ukpa idés híde.
 Kúbóní Alíi íkpá idés dídáare ge bujáj babisi
 bánjyáá sisi: Alíkpáa-dés hálú na sinje.

Sáátú wenkí kúbóní Alíi woogónú na isúu
 Ajórígó na kozoŋa lááwu balawótáá né, Kpan-
 galam na Caaváádu na Bíríní bóhzuú lénlé bows
 dó né. Tesevúlasí s'ím síwóró né, téédú natúru
 igúti tivéyi deeli, asée Saqá.

Alíkpáa-dés kowurobóónú kée natúdoozo.

1- Wúro Jobó-dés

2- Wúro Gbelés-dés

3- Wúro Bécúv-dés

Wúrowá wenbá béndíí Alíkpáa-dés kowurobóo
 né ndó, baa awéni na idés kowurobóowó.

1- Wúro Jobó, tilé idés kowurobóowó ge
 bánjyáá sisi: Wúro Jobó-dés, tilé waaz'ina
 Alíkpáa-dés téédú.

2- Wúro Gbeléé. Ulé idées kowuroboowú ge bányáá síst: Wúro Gbeléé-dées.

3- Wúro Bécúv. Ulé idées kowuroboowú ge bányáá síst: Wúro Bécúv-dées.

4- Wúro Jíkpa. Ulé idées kowuroboowú ge bányáá síst: Wúro Jobó-dées.

5- Wúro Alifáa Gawúro. Ulé idées kowuroboowú ge bányáá síst: Wúro Gbeléé-dées.

6- Wúro Yífa. Ulé idées kowuroboowú ge bányáá síst: Wúro Bécúv-dées. Ulé waazá-daá ge Jáama woogóni.

7- Wúro Kóndóo Bambáworú. Ulé idées kowuroboowú ge bányáá síst: Wúro Jobó-dées. Ulé waazá-daá ge Jáamawá weegbé, waazá-daá dudu ge Faránsi woogóni.

Bujoóo bujoóo né, Faránsi-dées timé wánjaari uráa, urú féyina idi. Bugá né, á bigés téesu weevé, timé dóni fná riké ge urú wánlám. Balé umú burcozi ge Alíkpáa-dées fíba nábérs waawú balú téesi. Nábérs waazúv lááwu, BENIN-daá nbulé. Nábérs ise basúu GHANA. Buga wenbá né, balé boogóni bosúu Kadambara, bána bedés wúro na bedés lampóo na bedés timé weená bánvungalám ye kíbínde né. Faránsi-dées timé amú adés dóni weeyolé uráa tánjaa kowúroo-dées tóm.

Wúro Bambáworú-dées sím-wóró ge ulé ibiyaalú Alíi Furúsi weedi kowúróo.

8- Wúro Alíi Furúsi. Ulé igowuroboowó ge Wúro Jobó-dées. Ulé weedi kowúróo né, ide-
lééri, bílzi nasíle ge woódóku kowúróo ge
waazí. Téesi tónjowó bulé tíváyína tudées wúro
weeyéle Faránsi woogbóo kowúróo icéle Jééri
Búcuu.

9- Wúro Jééri Búcuu. Ulé tudées kowuroboowó
ge Wúro Búcuu-dées, ulé tudées ná waalaná lomaazé
ge baagálzú Alíkpaá-dées téesi danjá, bokóni
bama níbááwu-jó, na bucu baqeslunáa ubízi
bónbodé kiyáanu yáa a bugées uró wánnyaadi
babízi boboná yi lákúta-roozú né nbulé.

10- Wúro Akpó. Ulé tudées kowuroboowó ge
bán'yaá sasu: Wúro Gbelées-dées. Ulé dudu né,
wenbí awúráanáa baaganáa woódóku Alíkpaá-
-dées na toovonúm né, bulé dudu ge ulé woó-
dóku ti. Waalá téesi-dées bowutá kazóo kazóo.

11- Wúro Aguda Asimá. Ulé tudées kowuro-
boowó ge Wúro Jobó-dées.

Kpangalam kowuroboowó wenkí bán'yaá ku
sasu: Wúro Jobó né, na Alíkpaá-dées ígu kées
kúduń ge. Káma, tudées uráa kées koówu kúduń
na caáwu kúduń-dées bíya ge.

Doo caanawú né, Alíkpáa-déé nába ge baazú wúro tsóo báa weení tjaá, káama, a weení weedi wúro tsóo né, asée woobó Alíkpáa-déé nába ilé yi lém na buco idi edée kowúrúo weezuú kíbitizúu na kidée alaafíya. Bika Cááwú-jó téesú ríña dudu tsooná tidi na alaafíya, luruú alibáraka hígi ukóni, téesú kazóo hígi unú, kíqíim ilá fást-daá.

Tóo, lém lém búm budúná ge Alíkpáa-déé nába waabaaféyína kowúrúo kúbońga-déé cáádu. Doo zaamaánú wenkí tesvúlást wánlám sarást né, wúro tsóo tónbolí Alíkpáa-déé nába-déé náwu na fééni yiizí; káama, wúro tsóo tényiizi tjaá-déé náwu yáá fééni. Ngú balé dudu ge doo bánvarím wúro tsóo né, Alíkpáa-déé nába tónbolí wúro tsóo farím, káama, bú tándúo tjaá tímérs. Balé né, Alíkpáa-déé nába né, doo kúbonáa-jó ge buuvúndúu bústú sístú: banáábílé Wúro tsóowá ríña tjaanáa. Bilé ge balé baalá ge téesú woójóo we déyi-déyi.

Alíkpáa-déé nába déé sóózu ge bán'yaá sístú: "Bólóóná núbúzi". Badánlam sísté yém-yém, asée awóró-bú yáá alíga kúbońga waazíná ge sístú balá edée lííya na buco bomóo balá sístú. A búgés Baagurú sístú balá sístú, bándúo nimíni, botuú niveewú

bika bobúu tarvú. Sáátu wenkí tarvú kím kú-
 lára né, na basáa mútu. Babamáa tɛ saá bulé
 né, na alíga kúbonáa tɛ yéñdi sɛsɛ: "Bowun-
 gés Kúbonáa-jó", bika baaganáa wéndisi yɛ.
 Zaamáani wenkí tráa woozúlu ki kazóo kazóo né,
 na alíga kúbonáa na awóro-bú kúbonɛ bakálu
 bokóni baɔ banúúzi niveewú kím kɛdaá nimíni-
 -ɔo bocozí mútu bónlonáa banúúzi. Balé balám
 bím bínwɛli sɛsɛ: baadɛ ló sóózi-sím sɛdés
 tára nbulé. Bidés sáátu kím ge kewóo-dúu
 wánmám kewóo, ína ge aláa na abaaláa, bíya
 ná kúbonáa bándúu banúúzi bónjozi mútu
 bónloó. Bónloó tɛ bité né, awónboolináa na
 aláa, ásaára wénzeli tɛ ge basúu bagujóni-
 -daá, bika kamíni na lóózi wénwii buwóo we,
 bika bánlám we búci, bánvaa we liideé na
 goórowá. Mútu tím né, bedéndii tɛ, bánlám
 sóózi sím bité daaniga-ɔo né, na bokpóo
 tɛ boboná bekébedi nyíidi-daá. Sóózi sím
 baalá sɛ bulé né wényelii ku tééde tɛooná
 tidi na alaafiya. Káma, tééde-daá nowéyawá
 nyazi kɛdomíni na sím-dés fefelemá ge baa-
 lɛzi boboná bekébedi nyíidi-daá bulé.

Sóózi sím sɛbaasi, Alíkpaá-dés íba tɛbá
 bevéyina sóózi báa bíni weení bánlám sɛ né.
 Sóózi "bólóóná núúzi" weeyéle bánjyáa Alíkpaá-
 -dés íba sɛsɛ: abaaláa.

Bilé bugutoluú sasu urú na urú wónloo ku mótú na urúzi, niveewú kidiées nimini-ḡo né kidaá. Sóózi sím, si bakúuru si né, caanawó báare ge béndseeznáa wúro-dées wonoó-daá, só ge bónḡúu uráa uráa fifini ití we kazóo kazóo.

Alíkpaá-dées lazási kées nasínáázá.

- 1- Budúkulum
- 2- Wúro Casdure
- 3- Wúro Kadambara
- 4- Wúro Alifáa.

Lazási sím siríḡa né, téédu-ḡo ge silé sínverii, buka tulé tucooná tudu na alaafiya.

- Budúkulum: Kelé kegée búure ge. Lazóo kéém né, kelé kénverii téédu-dées alaafiya-ḡo ge. Kónḡowúu kudomíne na nowéyawá wentí usi tusúu téédu-daá né. Kelé né, bánlaá ke kelimbíré kúfulumḡe.

- Wúro Kadambara kées buwá ge, kelé kéndím kánzuó kózoḡa lááwo-daá. Lazóo kéém né, kúbonáa-dées tííbí ge kegée. Kelé kadúná sóózi wensi bányaá si sasu: "Bólóóná núpúzi" né. Kelé kénverii téédu-dées alaafiya-ḡo, tééwo urú kazóo, kidiím alá alubáaraka fásu-daá, Toróu ikóne.

- Wúro Casdure kées búure ge ḡows nyíḡu-daá. Téédu-dées lazóo kúbonḡe ḡoḡo nbilé. Kelé ḡoḡo kénverii téédu-ḡo. Bánlaá ke kelimbíré báa wendé ḡabánḡná kíssesḡe.

- Wúro Alifáa kées búúre ge, buka dūwe nyíidi-
-daá. Lázó kám né, kelé kénveríi tgbáma-
ge, buka bekilíná fóó lowúre na alaafíya.
Kelé né, bánlaá ke kelimbírè, baláa ke féwu.

Kangara: Kangara nakúru wá kúvéyí
sisi: téesi ríja-dés ngi. Baa kowuroboowú
wenkí ná kídés kangara ge.

Nóóláwá wenbá badúná Alíkpaá-dés téesi
né baasí, séesiwá nabúdoozo ge fína.

Níncéswá

Dáárwá

Kóólíwá.

Tóo, wenbí Alíkpaá-dés cowure kées bi né
nbulé.

Mogoobiya alaa na abaalaa Tem kalaqaa,
takaraqa kina kigee kunvulisi daazaa-oo ge.
Kinwulii qaa caanadom wenti doo dajaajaanaa
waala bu ge qeeds teewolasi woozu susuwu
ne.

Amá, denveerim mi sasu: teedu ciko ge
qanbuuzi dajmaa. Bule ne, a weeni nyi sasu:
wena badee wafuluude teedu naturu-roozí
ne, wambuzi ukajmaa qaa wenti turina tawe
ne, bika qubuzi dnyoozi qula njinaa
tiganaa qanlam ti ne.

Mugoobu Gaagara Soolu Ngoobu.

"Histoire du village de Alikpadè".

1ère édition 1er tirage Février 1993.

(250 expl.)

Imprimé par EDITEM B.P. 171 Sokodé.

N° d'impression 134

Dépôt légal 1er trimestre 1993